

Year: 2020

Volume: 10

Issue: 1

**Journal of Current Researches
on Health Sector
(J o C R e H e S)
www.jocrehes.com
ISSN: 2547-9636**

Research Article/Araştırma Makalesi

 Crossref doi: 10.26579/jocrehes.92

Effect of the Course of Ethics and Values in Nursing on the Ethical Decision-Making Process of Nursing Students*

Berna KÖKTÜRK DALCALI¹ & Ayşegül OKSAY ŞAHİN²

Keywords

Nursing Student;
Ethical Decision-
Making; Ethics and
Values.

Abstract

Through education on ethics in nursing, raising professional nurses who are ethically responsive while providing high quality care is targeted. Therefore, the research was devised to analyze the effect of the course of ethics and values in nursing on the development of the ethical decision-making ability of students. Research population was composed of a total of 87 two-year students who took the course of ethics for the first time and were enrolled at the Department of Nursing of a Faculty of Health Sciences. A sample was not selected from the population in the research, rather the research was designed to study the entire population. 80 students, namely, 92% of the entire population, participated in the pre-test phase of the research whereas 69 of those students who participated in the pre-test phase, namely, 79% of the entire population, joined the post-test phase. In order to collect data, 'Personal Information Form' and 'Ethical Dilemma Test in Nursing' were utilized. Prior to the launch of the first week of the course, students participating in the research were asked to fill in the 'Structured Personal Information Form' and to take 'Ethical Dilemma Test in Nursing'. In the last week of the semester after the completion of sessions of the course, the same students were required once again to fill in the 'Structured Personal Information Form' and to take 'Ethical Dilemma Test in Nursing'. It was discerned that the mean of students' scores of 'principled thinking' was 49.26 ± 6.08 before the course and 54.79 ± 8.91 after the course, and there was a statistically significant increase in students' scores of 'principled thinking' ($p: 0.001$). In conclusion, as to what to do when confronted with ethical dilemmas, it was found that there was a statistically significant decrease only in reporting medication mistakes. It was ascertained that students' scores of principled thinking were above average both before and after the course and there was a statistically significant increase in students' scores of 'principled thinking' after the ethics course.

Article History

Received
8 Apr, 2020
Accepted
13 Jun, 2020

* Bu çalışma, 5. Ulusal ve 1. Uluslararası Temel Hemşirelik Bakımı Kongresi'nde (6-8 Aralık 2019, Antalya) sözlü bildiri olarak sunulmuştur. Bu araştırma Bandırma Onyediy Eylül Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri tarafından BAP-19-1009-135 proje numarası ile desteklenmiştir.

¹ Corresponding Author. ORCID: 0000-0002-2123-3386. Bandırma Onyediy Eylül Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü, bernadalcali@gmail.com

² ORCID: 0000-0003-2965-4334. Karabük Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü, ayseguloksay@karabuk.edu.tr

Hemşirelikte Etik ve Değerler Dersinin Hemşirelik Öğrencilerinin Etik Karar Verme Süreci Üzerine Etkisi*

Anahtar Kelimeler

Hemşire Öğrenci;
Etik ve Değerler;
Etik Karar Verme.

Özet

Hemşirelikte etik eğitimi ile yüksek kalitede bakım sunarken etik açıdan duyarlı profesyonel hemşirelerin yetiştirilmesi amaçlanmaktadır. Bu nedenle araştırma vaka analizleri ile yürütülen hemşirelikte etik ve değerler dersinin öğrencilerin etik karar verme süreci etkisini incelemek amacı ile planlanmıştır. Araştırmanın evrenini bir Sağlık Bilimleri Fakültesi Hemşirelik Bölümü'nde eğitim gören ve etik dersini ilk defa alan 87 2. sınıf öğrencisi oluşturmuştur. Araştırma için örneklem seçimine gidilmemiş ve evrenin tamamına ulaşılması hedeflenmiştir. Ön-testte toplam 80 (%92 katılım) öğrenciye ulaşılmıştır. Son-testte ön teste katılmış öğrencilerin 69 (%79 katılım) tanesine ulaşılabilmektedir. Verilerin toplanmasında "Kişisel Bilgi Formu" ve "Hemşirelikte Etik İkilem Testi" kullanılmıştır. Araştırma kapsamına alınan öğrencilere dersin ilk haftası başlamadan önce "Yapılandırılmış Kişisel Bilgi Formu" ve "Hemşirelikte Etik İkilem Testi" uygulanmıştır. Ders araştırmacılar dışında bir öğretim elemanı tarafından yürütülmekte ve kapsamında teorik bilginin ardından çok sayıda sık karşılaşılan etik vakaların analizleri ile konular işlenmektedir. Derslerin tamamlanmasını takiben dönemin son haftasında aynı öğrencilere tekrar "Yapılandırılmış Kişisel Bilgiler Formu" ve "Hemşirelikte Etik İkilem Testi" uygulanmıştır. Etik ikilemler karşısında ne yapmalı konusunda sadece ilaç hatalarını bildirme konusunda anlamlı düşüş tespit edilmiştir. Öğrencilerin ilkesel düşünme puanlarının ortalamasının etik dersi öncesi $49,26 \pm 6,08$; etik dersi sonrası ise $54,79 \pm 8,91$ olduğu ve öğrencilerin puan artışlarının istatistiksel olarak anlamlı artış gösterdiği belirlenmiştir ($p:0,001$). Pratik düşünme ve aşinalık puanları artmasına rağmen istatistiki olarak anlamlı bulunmamıştır ($p>0,05$). Sonuç olarak, etik ikilemler karşısında ne yapmalı konusunda sadece ilaç hatalarını bildirme konusunda anlamlı düşüş tespit edilmiştir. Öğrencilerin etik dersi öncesi ve sonrası ilkesel düşünme puanlarının ortalamasının üstünde olduğu ve etik dersi sonrasında anlamlı olarak artış gösterdiği belirlenmiştir.

Makale Geçmişi

Alınan Tarih
8 Nisan 2020
Accepted
13 Haziran 2020

1. Giriş

Hemşirelik bilimi insani değerleri ve etik değerlerin önemini vurgulayan pratiğe dayalı rollere sahip bir meslektir. Literatürde etik değerlerin bireyin hayatında çok önemli rol oynadığı belirtilmektedir (Shahriari ve ark., 2011). Felsefenin önemli bir dalı olan etik insanlar arası ilişkileri ve sorunları ele almaktadır. Doğru/yanlış arasındaki farkı ayırt etme, iyi ve kötüyü değerlendirme, etik tercihler yapma ile ilgilenir (Dalcalı ve Şendir, 2016). Etik günlük yaşamımız içinde gerçekleştirdiğimiz eylemlerimizi, kararlarımızı ve bu kararları alma nedenlerimizi gözden geçirerek daha doğru eylemlere bizi yönlendirir (Elçiğil ve ark., 2011).

Hemşirelik mesleğinin varlık amacı bakımdır. Hemşirelikte mesleki etik, bakım kavramının ahlaki boyutundan dolayı büyük bir önem taşımaktadır (Dinç, 2009). Bilimsel ve teknolojik gelişmeler hemşireler için bakım alanında karmaşıklıklara neden olmakta ve bu nedenle etik çatışmalar da giderek artış göstermektedir (Akıncı ve Pınar, 2011; Falco-Pegueroles ve ark.,2013). Hemşirelik mesleğinin doğası gereği tedavi ve bakım gereksinimleri olan bireylerin refahını sağlamayı amaçlayan bakım uygulamaları sırasında hemşire etik ikilemlerle sıklıkla yüz yüze kalmaktadır (Lutzen ve ark., 2006; Ersoy,2001). Etik ikilem, karşımıza çıkan durumlarda her birinin farklı bir değeri korumaya yardım ettiği bilinen, eylemlerin

tamamının gerçekleştirilmesinin mümkün olmaması nedeni yaşanan çıkmazlardır (Elçihil ve ark., 2011; Boz ve İnce 2019). Etik ikilemlerde farklı kural ve ilkelerin, yol gösterici olarak aynı anda ve birbirine benzer yakınlıkta devreye girmesi, her bir ilke ve kuralın farklı bir davranış seçeneğinin yeğlenmesine neden olması söz konusudur. Böyle bir durumda bir ilkeye uygun davranırken başka bir ilkeye aykırı davranma; diğer bir bakış açısı ile bir değeri korumak diğer değeri göz ardı etmeyi zorunluk kılmaktadır (Yıldırım ve Kadioğlu, 2007).Günümüzde her alanda meslek etiği kavramı üzerine vurgu yapılmaya başlanmıştır. Hemşirelik mesleği bakım hizmetinin süreklilik arz etmesinden dolayı klinikte hasta ile en çok birlikte olan sağlık meslek grubudur. Bunun bir sonucu olarak hemşire hastanın en hassas, güçsüz mahrem ve özel yönlerine tanıklık etmekte, hastasının yaşadığı acı, keder, yalnızlık, umutsuzluk duygularına şahit olmakta ve zaman zaman ölümüne tanık olmaktadır (Cerit, 2010). Hemşirelerin etik karar verme becerisinin gelişebilmesi etik eğitimi alması gerekir. Hemşirelikte etik eğitimi ile birlikte hemşirelerin çağdaş hemşirelik rollerini yaşama geçirmesine, bakımın kalitesinin artmasına ve hemşirenin profesyonel rollerini sunmasına olanak sağlanır (Numminen ve Leino-Kilpi, 2007; Gül ve ark., 2013). Hemşirelikte etik eğitimi ile yüksek kalitede bakım sunarken etik açıdan duyarlı profesyonel hemşirelerin yetiştirilmesi amaçlanmaktadır (Numminen ve Leino-Kilpi, 2007). Literatür incelendiğinde öğrencilerin etik karar verme düzeyi üzerine farklı örneklem grupları ile ilgili çalışmalar bulunmasına rağmen eğitimin etkinliğini ölçen çalışmaların olmadığı dikkat çekmiştir. Bu nedenle araştırma vaka analizleri ile yürütülen hemşirelikte etik ve değerler dersinin öğrencilerin ilkesel düşünme ve pratik düşünme düzeyleri üzerine etkisini incelemek amacı ile planlanmıştır.

Bu çalışma kapsamında ele alınan hemşirelikte etik ve değerler ilk haftalarda bireysel ve profesyonel değerler, etik teoriler, hemşirelikte etik ve etik karar verme modeline ilişkin teorik bilgilerin sunulmasının ardından hemşirelikte sık karşılaşılan etik vakaların analizi yapılarak yürütülmüştür.

2. Gereç ve Yöntem

2.1. Araştırmanın Tipi ve Tasarımı

Araştırma tek gruplu ön test-son test tasarımının kullanıldığı gözlemsel, tanımlayıcı olarak planlanmıştır.

2.2. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Araştırmanın evrenini bir Sağlık Bilimleri Fakültesi Hemşirelik Bölümü'nde eğitim gören ve etik dersini ilk defa alan 87 2. sınıf öğrencisi oluşturmuştur. Araştırma için örneklem seçimine gidilmemiş ve evrenin tamamına ulaşılması hedeflenmiştir. Ön-testte toplam 80 (%92 katılım) son-testte ise ön teste katılmış öğrencilerden 69 (%79 katılım) öğrenciye ulaşılabilmiştir. Son-testin dönem sonunda uygulanması nedeni ile örneklemde kayıp yaşanmıştır.

2.3. Veri Toplama Araçları

Verilerin toplanmasında "Yapılandırılmış Kişisel Bilgi Formu" ve "Hemşirelikte Etik İkilem Testi" kullanılmıştır.

“Yapılandırılmış Kişisel Bilgi Formu” literatür doğrultusunda araştırmacılar tarafından hazırlanmıştır (3,13).

“Hemşirelikte Etik İkilem Testi” Crisham (1981) tarafından geliştirilmiş geçerlik ve güvenilirlik çalışması Cerit (2010) tarafından yapılmıştır (Cerit,2010). Bu ikilemler şu başlıklardan oluşmaktadır;

- Anomalili Yenidoğana Canlandırma Uygulanması: Anne-yenidoğan yaşam kalitesi problemi üzerine odaklanan bir ikilemdir.
- Zorla İlaç Uygulanması: Ruh sağlığı ve hastalıkları hemşireliği alanında hasta bireyin özerkliğini kullanabilme hakkının ihlal edilmesini içeren bir ikilemdir.
- Yetişkinin Ölme İsteği: Yetişkin bir bireyin ölme isteği karşısında bireye gerekli yaşam desteğinin sağlanıp sağlanamamasına ilişkin etik ikilemdir.
- Yeni Göreve Başlayan Bir Hemşirenin Kliniğe Uyumu: Kısıtlı zaman ve kaynak kullanımı dahilinde hemşirenin göreve başlayan yeni bir hemşireyi kliniğe adapte etme konusundaki sorumluluğunu içeren bir ikilemdir.
- İlaç Hatasının Rapor Edilmesi: Hemşirenin yanlış ilaç uygulamasını bildirip bildirmeme konusunda yaşadığı kararsızlığı içeren ikilemdir.
- Ölümcül Hastalığı Olan Yetişkin Bireyin Bilgilendirilmemesi: Akciğer kanseri tanısı almış yetişkin bir bireyin ailesinin hastalarının hastalığa dair bilgi almasını istemediklerini bildirdikleri bir ikilemdir.

Her bir ikilem üç bölümden oluşur.

Birinci bölümde (A) verilen senaryoda bulunan ikileme ilişkin ‘hemşire ne yapmalı’ sorusu yönlendirilmiş ve her bir ikilem 3 seçenektan birini işaretlemesi istenmiştir. Örneğin ilaç hatasının rapor edilmesi ikileminde ‘ilaç hatası bildirilmelidir’, ‘Kararsızım’, ‘ilaç hatası bildirilmemelidir’ seçeneklerinden birini işaretlemesi istenmiştir.

İkinci bölümde (B) ise hemşirelerden etik ikileme ait senaryo kapsamında hemşirenin göz önünde bulundurabileceği altı maddelik ifade yer almaktadır. Öğrencilerden bu ifadeleri önem sırasına göre sıralamaları beklenmektedir. Öğrencilerin bu bölümde verdikleri cevaplar ışığında öğrencilerin İlkesel Düşünme (İD) ve Pratik Düşünme (PD) düzeylerini belirlenecektir. İD, hemşirelikte etik bir karar verirken etik ilkelere ne kadar önem verildiğini göstermektedir. PD, öğrencilerin etik sıkıntılara ilişkin verdiği kararda kullanılabilir kaynak ve hasta sayısı, kurumsal politikalar ve doktor kontrolü benzeri çevreye faktörlere verdiği önemi belirlemektedir. Öğrencilerin bu altı ifadeye sıralandırarak verdikleri yanıtlardan İD ve PD düzeyi puanı bulunmaktadır. Testte alınabilecek en düşük İD puanı 18, en yüksek İD puanı 66’dır. Testte alınabilecek en düşük PD puanı 6, en yüksek PD puanı ise 36’dır. Cerit (2010)’ yaptığı geçerlik ve güvenilirlik çalışmasında, ölçeğin toplam Cronbach alfa katsayısını İD için 0,59, PD için 0,50 olarak belirlenmiştir. Test-tekrar test puanları arasında anlamlı, pozitif yönlü ve kuvvetli bir ilişki bulunmuştur ($p < 0,01$) (İD: $r = 0,77$; PD: $r = 0,73$). Bu çalışma için ölçeğin Cronbach alfa katsayısı İD için 0,51, PD için 0,61’dir. Testin yapısı dikkate alındığında, birbirinden farklı 6 etik ikilemden oluşması nedeni ile, hemşirelerin

her ikileme yönelik vereceği kararların farklı olması mümkün olabilmektedir. Bu sebeplerden dolayı cronbach alpha katsayısının düşük olabileceği göz önüne alınmıştır, Güvenirlik için test-tekrar test ve Cronbach alpha katsayısı beraber göz önüne alındığında güvenli bir ölçek olarak kullanılabilceği bildirildiği için çalışmada kullanımına karar verilmiştir.

Üçüncü bölümde (C) de öğrencilerin stajlarında benzer bir ikileme şahit olma durumlarını bildirmeleri istendi. C bölümünde ki soruya verilen cevaplar doğrultusunda öğrencilerin benzer bir ikileme daha önce karşılaşıp karşılaşmadıklarının belirlenmesinde likert tipi skala kullanılarak Aşinalık (A) değerlendirilmiştir.

2.4. Araştırmanın Etik Boyutu

Araştırma için Girişimsel Olmayan Klinik Araştırmalar Etik Kurulu'ndan (Sayı:77192459-050.99-E.31360) onay alınmıştır. Ayrıca çalışmanın yürütüleceği Sağlık Bilimleri Fakültesi'nden kurum izni alınmıştır. Çalışma kapsamına alınan tüm öğrencilerden bilgilendirilmiş onam alınmıştır. Çalışma Helsinki Deklerasyonu Prensipleri'ne uygun olarak gerçekleştirilmiştir.

3. Araştırmanın Uygulanması

“Hemşirelikte Etik ve Değerler” dersi yoğun olarak vaka analizleri ile yürütülmektedir. Dersin planlamasında herhangi bir değişikliğe gidilmemiştir. Ders ondört hafta süresince haftada üç saat teorik olarak araştırmacılar dışında bir öğretim elemanı tarafından yürütülmüştür. Ders kapsamında öncelikle ilk dört haftada değerler, değerlerin kazanımı ve gelişimi, hemşirelik değerleri, etik ve ilgili kavramlar, hemşirelikte etiğin önemi, etik teoriler, etik kodlar ve ilkeler, etik sorunlar, etik ikilemler, etik karar verme süreci gibi etik ve değerler ile ilgili genel teorik bilgi ve örnek vaka analizleri anlatım, soru-cevap, tartışma yöntemleriyle sunulmaktadır. Ardından ders hemşirelik uygulama alanına özel etik vaka konuları öğrencilere verilerek konular ile ilgili grup çalışması her hafta detaylı bir konu olacak şekilde on haftada on ayrı vaka analizi ile gerçekleştirilmektedir. Öğrenciler ana konu başlığı olarak verilen vakaları dersin sorumlu öğretim elemanının danışmanlığında kaynak kitaplar, yaşantıları ve medya haberlerinden kendileri oluşturmaktadır. Vakaların fizyopatolojik, psikososyal, ekonomik, politik, yasal, dini, manevi vb boyutları ile ilgili araştırma yapımları, yöntem (anlatım, soru-cevap, tartışma, münazara, rol-play, video-kısa film gösterimi, hikâye anlatma, problem analiz teknikleri vb) sınırı olmaksızın sunmaları ve ardından sınıfta etik karar verme modeli adımlarına göre etik sorunu ve ikilemleri belirleyerek çözüm önerilerini birlikte değerlendirebilmeleri beklenmektedir. Ders kapsamında uygulanan etik ikilem testinde bulunmayan özellikle güncel vakalar ele alınmaktadır.

Araştırma kapsamına alınan öğrencilere dersin ilk haftası başlamadan önce “Yapılandırılmış Kişisel Bilgi Formu” ve “Hemşirelikte Etik İkilem Testi” uygulanmıştır. Derslerin tamamlanmasını takiben dönemin son haftasında aynı öğrencilere tekrar “Yapılandırılmış Kişisel Bilgiler Formu” ve “Hemşirelikte Etik İkilem Testi” uygulanmıştır.

3.1. Verilerin Analizi

Verilerin istatistiki analizinde SPSS 16.0 programı ve tanımlayıcı testlerden sayı, yüzde, ortalama, standart sapma testleri kullanılmıştır. Normal dağılım Shapiro Wilk testi ile incelenmiştir. Karşılaştırmalarda normal dağılıma uygun veriler parametrik Paired Student-t testi ve kare testleri kullanılmıştır.

3.2. Araştırmanın Sınırlılıkları

Çalışma bir yükseköğretim kurumunda vaka analizleri ile yürütülen Hemşirelikte Etik ve Değerler dersini alan öğrenciler ile sınırlıdır. Son-testin dönem sonunda uygulanması nedeni ile örnekleme 11 öğrenciden oluşan kayıp yaşanmıştır.

3.3. Açıklamalar

Bu çalışma, 5. Ulusal ve 1. Uluslararası Temel Hemşirelik Bakımı Kongresi'nde (6-8 Aralık 2019, Antalya) sözlü bildiri olarak sunulmuştur. Bu araştırma Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri tarafından BAP-19-1009-135 proje numarası ile desteklenmiştir.

4. Bulgular

Tablo 1: Öğrencilerin Tanıtıcı Bilgileri

	Etik Dersi Öncesi		Etik Dersi Sonrası		
	n	%	n	%	
Yaş Ort±SS	20,42± 1,58		20,49 ±3,83		
Cinsiyet	Kadın	62	77,5	51	73,9
	Erkek	18	22,5	18	26,1
Mesleği İsteyerek Seçme	Evet	52	65,0	44	63,8
	Hayır	28	35,0	25	36,2
Ailede Başka Sağlık Çalışanı	Evet	16	20,0	16	20,0
	Hayır	64	80,0	53	80,0

Öğrencilere ait tanıtıcı bilgiler tablo 1'de yer almaktadır. Araştırmaya katılan öğrencilerin yaş ortalaması 20'dir. Büyük çoğunluğu kadın (Etik dersi öncesi %77,5; Etik Dersi Sonrası %73,9) olduğu ve mesleği isteyerek seçtikleri görüldü.

Öğrencilerin etik ikilem testi birinci bölümünde bulunan "hemşire ne yapmalı?" sorusuna verilen yanıtlara ilişkin bilgiler tablo 2 de görülmektedir. Öğrencilerin anamotivite yenidoğan ikilemine ilişkin olarak etik dersi öncesi %41,3'ünün 'canlandırma uygulanmalı'; etik dersi sonrası ise %63,8'inin 'canlandırma uygulanmalı' eylemini tercih ettikleri görüldü. Öğrencilerin zorla ilaç uygulama ikileminde etik dersi öncesi ve sonrası benzer oranlarla 'zorla ilaç uygulanmalı' eylemini tercih ettikleri görüldü. Çalışma kapsamına alınan öğrencilerin yetişkin ölme isteği ikilemine ilişkin etik ders öncesinde %82,5'unun etik dersi sonrasında ise %71,0'inin "Temel yaşam desteği verilmeli" eylemini tercih ettikleri belirlendi. Öğrencilerin yeni hemşirenin uyum sağlaması ikilemine ilişkin olarak etik dersi öncesi %53,8'inin etik dersi sonrası ise %50,7'sinin hemşirenin uyumu için zaman ayrılmalı eylemini tercih ettikleri görüldü. İlaç hatasının bildirilmesine yönelik etik ikilemde öğrencilerin etik dersi öncesi %93,8'inin etik dersi sonrası ise %79,7'sinin ilaç hatasının bildirilmesi gerektiğini belirttikleri görüldü ve öntest - sontest arasında anlamlı bir farklılık olduğu görüldü (p:0,012). Öğrencilerin ölümcül hastalığı olan yetişkin ikilemine ilişkin olarak etik dersi öncesinde %36,3'ünün bireyin sorularına yanıt verilmemeli eylemini etik dersi sonrasında ise

%58,0'inin bireyin sorularına yanıt verilmeli eylemini tercih ettikleri görüldü (Tablo 2).

Tablo 2: Öğrencilerin etik ikilem testi birinci bölümünde yer alan “hemşire ne yapmalı?” sorusuna verilen yanıtların dağılımı

		Etik Dersi Öncesi		Etik Dersi Sonrası		X ²	p
		n	%	n	%		
Anamolili Yenidoğan	Canlandırma uygulanmalı	33	41,3	44	63,8	6,218	0,183
	Kararsızım	19	23,8	18	26,1		
	Canlandırma uygulanmamalı	28	35,0	7	10,1		
Zorla ilaç Uygulama	Uygulanmalı	24	30,0	15	21,7	7,488	0,112
	Kararsızım	19	23,8	22	31,9		
	Uygulanmamalı	37	46,3	32	46,4		
Yetişkin Ölme İsteği	Temel yaşam desteği verilmeli	66	82,5	49	71,0	0,952	0,917
	Kararsızım	9	11,3	18	26,1		
Yeni Hemşire Uyum	Temel yaşam desteği verilmemeli	5	6,3	2	2,9	5,120	0,275
	Uyumu için zaman ayrılmalı	43	53,8	35	50,7		
	Kararsızım	20	25,0	25	36,2		
İlaç Hatası	Uyumu için zaman ayrılmamalı	17	21,3	9	13,0	8,873	0,012*
	İlaç hatası bildirilmeli	75	93,8	55	79,7		
	Kararsızım	4	5,0	13	18,8		
Ölümcül Hasta	İlaç hatası bildirilmemeli	1	1,3	1	1,4	1,374	0,849
	Sorularına yanıt verilmeli	23	28,8	40	58,0		
	Kararsızım	28	35,0	16	23,2		
	Sorularına yanıt verilmemeli	29	36,3	13	18,8		

Tablo 3 incelendiğinde öğrencilerin etik dersi öncesi ilkesel düşünme puanlarının 49,26±6,08; etik dersi sonrası ise ilkesel düşünme puanlarının 54,79±8,91 olduğu ve öğrencilerin puan artışlarının istatistiksel olarak anlamlı olduğu (p:0,001) görüldü. Öğrencilerin pratik düşünme puanlarının etik dersi öncesi 16,90±3,92; etik dersi sonrası ise 18,34±4,81 olduğu; aşinalık puanlarının ise etik dersi öncesi 18,38±3,18 etik dersi sonrası 17,31±2,48 olduğu belirlendi.

Tablo 3: Öğrencilerin Hemşirelikte İkilem Testi İlkesel Düşünme, Pratik Düşünme ve Aşinalık Puan Ortalamaları

	Etik Dersi Öncesi		Etik Dersi Sonrası		t	p
	Min-Max	Ort±SS	Min-Max	Ort±SS		
İlkesel Düşünme	32,00-60,00	49,26±6,08	33,00±66,00	54,79±8,91	-3,873	0,001
Pratik Düşünme	9,00-26,00	16,90±3,92	11,00±32,00	18,34±4,81	-1,828	0,072
Aşinalık Puanı	6,00-30,00	18,38±3,18	6,00-24,00	17,31±2,48	-1,752	0,084

5. Tartışma

Etik dersi öncesi ve sonrasında çalışma grubu benzer özelliklere sahip olup örneklem kaybı yaşanmasına rağmen grup özellikleri değişmemiştir.

Çalışmada etik ikilem testi sonuçlarına göre ilaç hatalarını bildirme dışındaki ikilemlerde ders öncesindeki ile sonrasındaki düşüncelerinde anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir. Ancak beklenmedik şekilde ilaç hatasının bildirilmesine yönelik etik ikilem için ders öncesinde bildirim daha yüksek iken sonrasında anlamlı olarak düşmüştür. Öğrencilere etik dersi kapsamında aynı zamanda mesleki ve yasal sorumluluklar ve yaptırımlarda anlatılmaktadır. Öğrencilerin

yanlış ilaç uygulamasından doğabilecek mesleki ve yasal yaptırımlar nedeni ile yanlış ilaç uygulamalarını bildirmekten çekinebilecekleri ve gizleme eğilimi oluşması ihtimal dahilindedir. Etik konularda tek bir doğru olmamakla birlikte ders kapsamında özel etik vakalar tartışılırken verilecek mesajlar da çok önemlidir.

Çalışma sonucunda öğrencilerin hemşirelikte etik bir karar verirken etik ilkelere ne kadar önem verildiğini gösteren ilkesel düşünme puanlarının etik dersi öncesinde ve sonrasında ortalamasının üstünde olduğu, öğrencilerin karşılaştıkları etik ikilemler karşısında etik ilkelere ortalamasının üstünde önem verdikleri saptandı. Kurt ve ark.(2013); Küçük ve ark.(2017); Sarı ve ark.(2018) benzer şekilde hemşirelik öğrencileri ile gerçekleştirdikleri çalışmada öğrencilerin ilkesel düşünme puanlarının ortalamasının üzerinde olduğunu bildirirken; Gül ve ark. (2013) öğrencilerin ilkesel düşünme puanlarının ortalamasının altında olduğunu bildirmiştir. Hemşireler üzerinde gerçekleştirilen çalışmalar incelendiğinde ilkesel düşünme puanlarının ortalamasının üzerinde olduğu görülmektedir (Cerit,2010; Cerit ve Dinç, 2012).

Öğrencilerin etik dersi öncesi ve sonrası ilkesel düşünme puanları karşılaştırıldığında etik dersi sonrası puanlarda anlamlı bir yükselme olduğu görülmüştür. Hemşirelikte etik dersinin amacı öğrencilerin karşılaştıkları etik problemlerde etik ilkelere uygun bir şekilde ahlaki gelişimlerinin desteklenmesidir (Scott, 2000). Etik dersi alan öğrencilerin ilkesel düşünme puanlarındaki yükselme öğrencilerin etik ikilemler ve etik ilkeler konusunda farkındalık kazandıkları şeklinde yorumlanmıştır. Literatür incelendiğinde Gül ve ark. (2013) etik dersi alan ve almayan öğrenciler üzerinde yaptıkları çalışmada ilkesel düşünme puanları ortalamasının altında olmasına rağmen etik dersi alan öğrencilerin ilkesel düşünme puanlarının daha yüksek olduğunu bildirmişlerdir. Bu çalışmadan farklı olarak çalışmamız çok sayıda vaka analizi ile yürütülen bir ders kapsamında ve aynı bireyler üzerinde gerçekleştirilmiştir. Etik dersi sonrasında ise benzer şekilde bireylerin puanında yükselme tespit edilmiştir. Yeom ve ark.(2017) etik eğitiminin etik duyarlılık üzerine etkisini inceledikleri çalışmada eğitim sonunda öğrencilerin etik duyarlılıklarının arttığını bildirmişlerdir. Park ve ark. (2012) Hemşirelik 1. ve 4. Sınıf öğrencileri ile gerçekleştirdikleri araştırmada da benzer şekilde 4. sınıf öğrencilerin etik ikilemlere karşı daha duyarlı olduklarını bildirmişlerdir. Torun (2016) yüksek lisans öğrencileri ile gerçekleştirdikleri çalışmada etik dersi almış olan katılımcıların ilkesel düşünme puanlarının daha yüksek olduğunu bildirmişlerdir. Bu çalışmaların sonuçları da ders yürütme yönteminden bağımsız olarak etik dersi alanın önemini vurgulamaktadır.

Çalışma sonucunda öğrencilerin pratik düşünme puanlarının etik dersi öncesinde ortalamasının altında olduğu görülmüştür. Pratik düşünme, etik ikilemlerin çözümüne ilişkin karar vermede hasta sayısı, kaynak dağılımı, kurum politikası, hekim kontrolü gibi çevresel faktörleri göz önüne alıp almadıklarını göstermektedir (Cerit,2010; Gül ve ark., 2013; Kurt ve ark., 2013). Gül ve ark. (2013) çalışmalarında 3. ve 4. Sınıf öğrencilerin pratik düşünme puanlarının daha yüksek olduğunu bildirmiş ve bu durumun klinik uygulama ile ilişkili olabileceğini ifade etmişlerdir. Hemşirelerle yapılan çalışmalar incelendiğinde ise pratik düşünme puanlarının benzer şekilde ortalama ya yakın olduğu görülmüştür

(Cerit,2010; Cerit ve Dinç, 2012; Sabancıoğulları ve ark., 2018). Literatürde farklı olarak Torun (2016) hemşirelerin pratik düşünme puanlarını ortalamanın üzerinde bildirmiştir. Örneklem grubundaki öğrencilerin ikinci sınıf öğrencisi olması nedeniyle çıktıkları klinik uygulamaların sınırlı olması nedeni ile çevresel faktörleri çok göz önünde bulundurmadıkları söylenebilir.

Çalışma kapsamına alınan öğrencilerin pratik düşünme puanlarının etik dersi sonrası istatistiksel olarak anlamlı olmasa da yükseldiği belirlenmiştir. Gül ve ark. (2013) çalışmalarında benzer şekilde etik dersi alan öğrencilerin pratik düşünme puanlarının daha yüksek olduğunu bildirmişlerdir. Farklı olarak Torun²¹ yüksek lisans öğrencileri ile gerçekleştirdiği çalışmada etik dersi almış katılımcıların pratik düşünme puanlarının etik dersi almamış katılımcılara göre daha düşük olduğunu bildirmiştir.

Hemşirelikte etik ikilem testinin 3. bölümünde aşinalık durumları değerlendirilmiştir. 3. bölümden alınan 6-17 arası puanlar benzer ikileme aşına olmayı, 18-30 arası puan ise, benzer bir ikileme aşına olmamayı ifade etmektedir. Öğrencilerin etik dersi öncesinde aldıkları puanın $18,38 \pm 3,18$ olduğu ve benzer ikilemlere aşına olmadıkları görülürken, hemşirelikte etik dersi sonrasında aldıkları puanın $17,31 \pm 2,48$ olduğu ve benzer ikilemlere aşına oldukları görüldü. Bu farklılığın ders dönemi süresince öğrencilerin klinik uygulamalarının devam etmesi ve etik dersi sırasında tartışılan vakalar ile birlikte karşılaşılan sorunları etik açıdan da değerlendirebilme farkındalığı oluşması gibi faktörlerin etkisi ile ortaya çıktığı düşünülmüştür. Benzer şekilde Gül ve ark. (2013) çalışmalarında etik dersi alan öğrencilerin etik ikilemlere aşına olduklarını ifade etmişlerdir. Nolan ve Markett (2001) öğrencilerin 4 yıl boyunca aldıkları eğitimin etkilerini inceledikleri çalışmalarında öğrencilerin etik uygulamalar konusunda beklendik düzeye ulaşamamakla beraber etik ikilemlere aşinalıklarının arttığını bildirmişlerdir. Etik sorunlar ve ikilem üzerinde düşünmek, analiz etmek ve tartışmanın günlük yaşam sırasında alınan kararların etik etkilerini fark edebilmeyi ve etik farkındalığı da artıracakı düşünülmektedir. Etik ve değerler dersleri bu anlamda da müfredatın ayrılmaz parçası olarak sürdürülmelidir.

Sonuç olarak, etik ikilemler karşısında ne yapmalı konusunda sadece ilaç hatalarını bildirme konusunda anlamlı düşünüş tespit edilmiştir. Öğrencilerin etik dersi öncesi ve sonrası ilkesel düşünme puanlarının ortalamanın üstünde olduğu ve etik dersi sonrasında anlamlı olarak artış gösterdiği belirlenmiştir. Pratik düşünme puanlarının etik dersi öncesinde ortalamanın altında etik dersi sonrası ise istatistiksel olarak anlamlı olmasa da yükseldiği saptanmıştır. Öğrencilerin hemşirelikte etik dersi öncesinde benzer ikilemlere aşına olmadıkları görülürken, sonrasında benzer ikilemlere aşına oldukları tespit edilmiştir.

Bu sonuçlar doğrultusunda öğrencilere etik dersi kapsamında yapılabilecek tıbbi hataların hemşire açısından olduğu kadar hasta açısından da ortaya çıkarabileceği sorunlar ve etik boyutu üzerinde daha açıklayıcı tartışma ortamı sunulmalıdır. Etik ve değerler dersi kapsamında öğrencilerin kendi değer sistemlerini tanıyarak ve daha çok vaka analizi yaparak karar verme modeli deneyimlemeleri sağlanmalıdır. Etik ve değerler dersinin etik farkındalığı artırmak, ilkesel düşünme ve pratik düşünmeyi orta düzeyden daha üst seviyeye yükseltebilecek farklı yürütülme yöntemlerine ilişkin çalışmalar planlanmalıdır.

Açıklamalar Bu çalışma, 5. Ulusal ve 1. Uluslararası Temel Hemşirelik Bakımı Kongresi'nde (6-8 Aralık 2019, Antalya) sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

Çıkar Çatışması Beyanı Yazarlar arasında herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Finansal Kaynak Bu araştırma Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri tarafından BAP-19-1009-135 proje numarası ile desteklenmiştir.

Kaynakça

- Akıncı A, Pınar R. (2011) Hemşirelerin etik kodlara uyma düzeyleri ve etkileyen faktörler. *Hemşirelikte Araştırma ve Geliştirme Dergisi*. 13(1);5-12.
- Boz İ, İnce S. (2019) Bakım etiği dersinin öğrenci hemşirelerin etik duyarlılık düzeyine etkisi: karşılaştırmalı bir çalışma. *Türkiye Klinikleri J Med Ethics*. 27(1):40-7
- Cerit B, Dinç L. (2012) Ethical decision-making and professional behaviour among nurses: A correlational study. *Nursing Ethics*. 20(2): 200-212.
- Cerit B. (2010). Hemşirelik Etik İnkilem Testi'nin Geçerlik- Güvenirlik Çalışması ve Hemşirelerin Etik Karar Verebilme Düzeyi. *Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Hemşirelik Dergisi*. 17(2):47-67.
- Dalcalı BK, Şendir M.(2016). Hemşirelerin kişisel değerleri ile etik duyarlılıkları arasındaki ilişkinin belirlenmesi. *F.N. Hem. Derg.* 24(1): 1-9
- Dinç L. (2009). Hemşirelik Hizmetlerinde Etik Yükümlülükler. *Hacettepe Tıp Dergisi*. 40(2): 113-119.
- Elçiğil, A., Bahar, Z., Beşer. A., Mızrak, B., Bahçelioğlu, D., Demirtaş, D., Özdemir, D., Özgür, E. Ve Yavuz, H. (2011) Hemşirelerin karşılaştıkları etik ikilemlerin incelenmesi. *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi*.14(2): 52-60
- Ersoy N, Göz F. (2001). the etcihal sensitivity of nurses in Turkey. *Nursing Ethics*. 8(4):299-314
- Falco-Pegueroles A, Luch-Canut T, Guardia J. (2013). Development process and initial validation of the ethical conflict in nursing questionnaire-critical care version, *BMC Medical Ethics*. 14(1):2-8.
- Gül Ş, Duru GA, Kahraman BB, Devrez N, Büken NÖ. (2013). Etik Dersi Alan ve Almayan Hemşirelik Öğrencilerinin Etik Karar Verebilme Düzeylerinin İncelenmesi. *Hemşirelikte Araştırma ve Geliştirme Dergisi*. 1:23-31.
- Kurt FY, Atay S, Arıkan D. (2013). Hemşirelik Öğrencilerinin Etik Karar Verebilme Düzeyi. *Türkiye Klinikleri J Med Ethics*. 21(2):79-87.
- Küçük S, Uysal N, Çalbayram NÇ, Kahrıman İ, Altundağ S, Gönenç İ. (2017). Hemşirelik Öğrencilerinin Etik Karar Verme Düzeyleri ve Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi. *ACU Sağlık Bil Derg.* 3:157-62.

- Lutzen K, Dahlgvist V, Eriksson S, Norberg A. (2006). Developing the concept of moral sensitivity in health care practice. *Nurs Ethic*. 13(2):187-189.
- Nolan PW, Markert D. (2001). Ethical reasoning observed: a longitudinal study of nursing students. *Nurs Ethics*. 9: 243-258.
- Numminen OH, Leino-Kilpi H. (2007). Nursing students' ethical decision-making: a review of the literature. *Nurse Education Today*. 27: 796-807
- Park M, Kjervik D, Crandell J, Oemann MH. (2012). The relationship of ethics education to moral sensitivity and moral reasoning skills of nursing students. *Nursing Ethics*. 19(4):568-580.
- Sabancıoğulları S, Kol EU, Arslantaş AT, Toğantemur F, Ülker F. (2008). Hemşirelerin Etik Karar Verme Düzeyi İle Profesyonel Benlik Kavramları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *DEUHFED*.11(2):105-112.
- Sarı D, Baysal E, Çelik GG, Eşer İ. (2018). Ethical decision making of nursing students. *Pak J Med Sci* 34(3): 724-29.
- Scott PA.(2000) Emotion, moral perception, and nursing practice. *Nurs Philos*. 1: 123-33.
- Shahriari M, Mohammadi E, Bahrami M, Fooladi, MM. (2011). Perceived ethical values by Iranian nurses. *Nursing Ethics*; 19(1): 1-15.
- Torun S. (2016). Bir grup yüksek lisans öğrencisinin etik ikilemleri değerlendirme ve aşınalık durumları. *IJLFS*. 1(Dec 2016): 81-92.
- Yeom HA, Ahn SH, Kim SJ.(2017). Effects of ethics education on moral sensitivity of nursing students. *Nursing Ethics*. 24(6):644-62.
- Yıldırım G, Kadioğlu S. (2007). Etik ve tıp etiği temel kavramları. *Cumhuriyet Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*. 29(2): 7-12.

© Copyright of Journal of Current Researches on Educational Studies is the property of Strategic Research Academy and its content may not be copied or emailed to multiple sites or posted to a listserv without the copyright holder's express written permission. However, users may print, download, or email articles for individual use.